
KÉRDÉSEK ÉS VÁLASZOK

GONDOLATFUTAMOK AZ ÉVEKRŐL, A TELEVÍZIÓRÓL, ÖNMAGUNKBA VISSZATÉRŐ GÖRBESÉGEINKRŐL

S Z E L I I S T V Á N

Művelődéstörténetünk kiváló kutatójának a szabadkai nyomdászat úttörő-jét bemutató könyvéről szólva nemrég azon tűnődtem el egy könyvismertető erejéig, hogy miféle változásokat hozott magával szellemi életünkben a nyomdászat meghonosodása. Egyfelől nagy általánosságban, az emberi történelem távlatában s kultúrszociológiai vonatkozásban taglalva a kérdést, másfelől pedig szűkebb hazánk művelődéstörténetére nézve. Szemlélődésem körét azonban ezúttal a televízióról, mint életünknek a nyomdánál és a sajtónál jóval nagyobb rádiuszú médiumáról szólva egy kissé másképpen kell felrajzolni. Azon egyszerű oknál fogva, hogy míg az újság révén jórészt csak tudomásunkra jut valami a világból, a televízió ezt a valamit nemcsak közli velünk, azaz nem pusztán az értelmünkhöz szól, hanem érzékeinket is foglalkoztatja, mégpedig a két legfontosabbat: látó- és hallószervünket, ezáltal pedig részesévé tesz bennünket a bemutatott eseménynek, intim viszonyt teremt köztünk s a hozzánk forduló, velünk testközelbe került másik ember között, akit mint beszélgetőtársunkat, íme, befogadtuk otthonunkba, sőt az ekrán jóvoltából jószerével azonosulunk vele: szavaival, gesztusaival, fizikai és szellemi valójával. Mert hiszen egy kicsit mi vagyunk a Hold felszínére lépő űrutas, a díjat átvevő tudós, az ünnepeelt művész, sportoló vagy politikus, de – sajnos – a megbilincselte terrorista, a piros lappal pályáról leküldött balszélső vagy a közlekedési baleset hordágyra tett sérültje is. Amennyi a felemelő, a biztató, a követésre serkentő, értékes, pozitív hatás, legalább annyi a romboló, értékesfosztó, hátrahúzó, negatív befolyás, amit a képernyő sugalmaz nézőjének. Sőt nem is csak sugalmazza, hanem ráerőszakolja, rákényszeríti. S ebben van a legnagyobb veszedelem is, mert a kétféle (a pozitív és a negatív) hatást – meg ha azonos is intenzitásuk – soha nem lehet kiegyenlíteni egymással, még akkor

sem, ha a hatótényezőik aránya egy a tízhez az előbb említettek javára. Ez a médium ugyanis önmagában is legalább akkora veszedelmet rejteget, mint a betonkoporsóba zárt csernobili erőmű atomreaktora. Csupán már annak a következtében is, hogy az ember és a világ kommunikációját az értelem, a fogalmi gondolkodás szférájából áthelyezi az érzékszervek dominiumába. Ezért gondolkodtatja el az embert, hogy míg a civil társadalom százféle tiltást, törvénycikket, büntető paragrafust és erkölcsbírórt rendelt a sajtó fölibe, a kép és hang útján elkövetett lélekrombolás előtt végtelen az út, szabad a pálya. De ennek is van miértje. A sajtó ui. mint több évszázada kipróbált, bevált eszköze és fegyvere a demokráciának, a gondolatközlés szükségszerűen nagyobb felelősséggel járó feladatainak a szolgálatában áll, mint a televízió. Ez utóbbi működésének anyagi, technikai, személyi és egyéb feltételei azonban olyanok, hogy egyedül csak e feltételek birtokában lévő szubjektum üzemeltetheti s bírhatja szólásra. Ehhez már fölösleges bármit is hozzátennünk. Legfeljebb még annyit, hogy az általános műveltség alacsony szintjén álló (tehát kulturálisan hátrányos helyzetű) társadalmak egyikében élünk, mint amilyenek a kelet–délkelet-európai társadalmak többsége, ahol még az írástudatlanok vagy félanalfabéták (ennél fogva az újságolvasók) száma is olyan, hogy aligha kell tartani a sajtó útján történő közvélemény-formálás esetleg nemkívánatos következményeitől. S ezzel él (vissza) az említett szubjektum, a jelzett eszközök és feltételek birtokosa. Ha ugyanis igaz a kultúrészociológusok állítása, hogy „az írás nemcsak eszköze, hanem maga is rugója a szellemi fejlődésnek”, és hogy „a nyomtatás a gondolatot kiragadja magányából s ezerkarú lélekformáló hatalommá növeszti”, akkor a televízió képi és hangzásbeli hatóeszközei még fokozottabban juthatnak kifejezésre, hisz primitívebb, de egyidejűleg rafináltabb effektusai révén összehasonlíthatatlanul nagyobb tömeget keríhetnek hatalmukba.

Életem hetvenhetedik évének végére érve mind gyakrabban merül fel gondolataimban az emberélet irodalmi publicisztikánkban afféle határkő jelentésben használt két évszáma: héttől hetvenhét éves korig tartják az embert társadalmi lénynek, e határok között számít a Gutenberg-galaxis lakójának, ilyen korú emberek számára írják az újságokat. Jó humorú néhai Bogdánfi Sándor is ebből a megfontolásból indult ki, amikor az ugyancsak néhai Buksi című gyermeklap potenciális olvasóközönségét e két évszám közé sorolta. Bizonyára nem valamilyen elmélyült lélektani elemzés, élettani megfigyelés, értelmi funkciókról valló tesztek, az agyműködés mechanizmusát vizsgáló eljárások alapján ütötte le az élet e két mezsgyekaróját. Ő egyszerűen a tapasztalat vezette: az ember életének említett alsó határán jut betekintésbe (előbb olvasni, aztán írni tanulja meg őket), s ezzel párhuzamosan megy végbe benne egy általánosabb életfolyamat is: a mesevilág, a képzelet, a korlátot nem ismerő szó térségeiből átlép a betűk, a jelek, a számok reálvilágába, az értelmi

megismerés síkjára, a gondolat által fölmért, nyilvántartott s ellenőrzött valóság talajára. S körülbelül hetvenhét éves, amikor mindaz, amit a törvénykereső értelem fölhalmozott, e roppant építmény kezd fellazulni benne, s lassan megindul a lebomlás útján. Opállossá szürkül fölötte az eladdig mélykék ragyogású intellektuális égbolt, s a fogalmi gondolkodás, az alkotó megismerés addig követett országútjáról értelmi lénye kezd visszakanyarodni az egykor elhagyott ösvényekre. A Gutenberg-galaxisból való kivonulása természetesen fordított irányú: előbb az írástól távolodik el, majd az olvasáshoz lesz hűtlen, hogy aztán a televízió egykor szigorú ítéletű kritikusa, a betű professzionista elfogultságban elmarasztalt föltétlen híve a sors iróniájából, az élet rendje szerint megadóan megtérjen a kép és a hang elhagyott birodalmához, mint a számára már elérhetetlen világ maradékához.